

al duce li agradava radio andorra

Sí. Al Duce li agradava escoltar Ràdio Andorra. O així es diu en la pel·lícula,¹ i en el llibre, *Comandante* (2023) escrits per **Sandro Veronesi** i per **Edoardo de Angelis**, que també va ser el director del llargmetratge.

El film tracta de la història real del condecorat capità **Salvatore Todano** (1908-1942), interpretat per **Pierfrancesco Favino**, al capdavant del novíssim submarí d'altura de la classe Marcello **Comandante Alfredo "Cappellini"** de 73 m d'eslora, 70 tones de pes i 57 homes de tripulació.

La nit del 15 d'octubre de 1940, enfront de l'illa de Madeira, el submergible italià va ser atacat pel mercant belga Kabalo. Després una intensa batalla el Kabalo va ser enfonsat i, sorprenentment, en contra de les ordres dels seus superiors, **Todano**, considerat, ja aleshores, un heroi de la marina real italiana, decideix salvar als seus 26 mariners d'una mort segura al mig de l'oceà.

Postal del submarí Capellini amb la seva tripulació i el seu famós comandant. Imagen estreta de l'article de Rafael Papa, *Relato de la guerra: la misión Burdeos-Singapur*. Elsnorkel.com

La travessa de tres dies fins al poble de Vila do Porto, a l'illa de Santa Maria de les Açores, per desembarcar a la tripulació belga, serà altament perillosa en haver de navegar en superfície i, per tant, blanc fàcil per l'enemic. Tot i les

¹ La versió en espanyol del film s'ha titulat *El buen italiano*, que no deixa de ser un *spoiler*

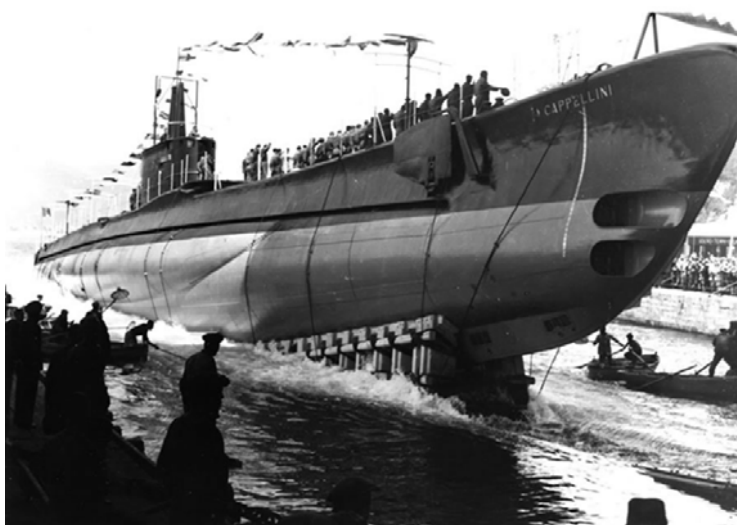
al duce li agradava radio andorra

tensions inicials entre tripulants acabaran per entendre que no eren tan diferents: mariners, fills, marits, pares... malfiances que es dissiparan definitivament quan els belgues cuinin un dels seus plats estrella: les patates fregides.

Legendària es va fer la resposta que va rebre el comandant belga **Johan Heldenberg** (Georges Vogels) del seu homòleg **Todaro** sobre el motiu de l'arriscat comportament: simplement per què som italians. I no serà la darrera de les seves gestes humanitàries, ja que, el desembre del 1940, tornarà a fer el mateix després d'enfonsar el vaixell britànic Shakespeare davant de les costes de Cap Verd i salvar els 19 supervivents. La retòrica feixista, bel·licista i nacionalista del film, en temps de **Meloni**, ha fet arrufar el nas a més d'un però, també és cert, que les lleis de la mar amb el manament de salvar vides, siguin d'on siguin, s'imposen en el relat, cosa que no sembla respectar-se en l'actual Mediterrània.

Tots els tripulats del Kabalo van sobreviure a la guerra mentre cap dels tripulants d'aquella travessia del Cappellini ho va fer. De fet, més del 90% de la flota de submarins de la Regia Marina va ser destruïda. En el cas del Capellini la seva trajectòria també va ser singular. Primer es va convertir en submarí de càrrega amb el nom d'Aquila III, després, amb la signatura de l'admistici per part d'Itàlia passarà a mans alemanyes amb el nom de UIT-25 i, amb l'enfonsament germànic, a la flota japonesa sota les sigles I-503. Finalment, amb la rendició nipona, els americans l'enfonsaran a Kii Suido, Japó².

Acabada la guerra la tripulació del Kabalo va tenir la necessitat d'anar a Livorno a presentar els seus respectes a la **Rina**, dona del comandant italià, i a la seva filla, **Graziella Marina**, que ni tan sols va veure néixer, com a reconeixement al seu salvador.

Fotografia estreta de l'article d'Emilio Umbría i Verónica Rivera, La presencia del submarino "Cappellini" en el puerto de Ceuta: la supuesta neutralidad de España en la II Guerra Mundial. U-historia.com

² Veure l'article d'Emilio Umbría i Verónica Rivera: *La presencia del submarino "Cappellini" en el puerto de Ceuta: la supuesta neutralidad de España en la II Guerra Mundial*. U-historia.com

al duce li agradava radio andorra

En tot cas, en el minut 23 de la pel·lícula, tot just quan, el 29 de setembre del 1940, el submarí acaba de salpar del port de La Spezia, a la Ligúria, el mariner **Vicenzo Coppe** pregunta al radiofonista què estava escoltat. I aquest li respon que **Ràdio Andorra**. De fet, li passa els auriculars i sent, en perfecte català, "**Aquí Ràdio Andorra. Emissora del Principat d'Andorra**". **Vicenzo** reacciona dient: **sí, és Ràdio Andorra; dona-li canya!** I el radiofonista exclama: **Si el Duce ens veiés!**, ves per on, al que el primer contesta: **Que no t'enganyin les aparences, en el fons, li agrada Ràdio Andorra**. Tot seguit s'escolta com l'emissora punxa la cançó *Fine and Mellow* de **Billie Holiday & her orchestra**. Cançó que el radiofonista posarà com a música de fons del submarí durant tres minuts fins que s'interromp quan el comandant demana al cuiner **Gigino (Gigi) Magnifico (Giuseppe Brunetti)** si sap les receptes de la seva mare i aquest li respon que sap tots els plats de totes les províncies de tota Itàlia. **Todaro**, satisfet, ordena que, quan manqui el menjar reciti a tota la tripulació l'exhaustiu llistat. I, al final de la pel·lícula després del que submarí s'allunyi de l'illa Santa Maria amb l'Intermedi de *Cavalleria Rusticana* de **Piero Mascagni** i apareguin els títols de crèdit s'anirà sentint, per ordre alfabètic, un reguitzell interminable de plats de la tradició italiana, demostrant, un cop més, la devoció que tenen els transalpins per la gastronomia.

El llargmetratge va obrir la 80a edició de la *Mostra Internazionale d'Arte Cinematografico di Venezia* (2023). Va ser nominada com a millor film i, a través de **Simona Balducci**, obtení *La Pellicola d'Oro* a la millor escenografia (set dissenyer). La celebrada reproducció del submarí, a partir dels plànols conservats a l'arxiu històric de la marina italiana, va comportar la construcció d'una rèplica exacta entre els estudis romans de Cinecittà i Taranto, cosa que va dotar d'un gran realisme a les escenes.

Sabíem, per la documentació conservada de Ràdio Andorra, que les seves ones havien arribat a punts tan allunyats com Japó, Xile o els Estats Units. Fins i tot, s'havia dit, que servia per passar ordres en clau o que, en dedicar una cançó a una determinada persona assenyalava que quelcom havia arribat a destí sa i estalvi. Ara també sabem que era coneguda i popular a la Itàlia dels anys quaranta (el diàleg entre mariners de la pel·lícula així ho corrobora) i, per què no, agradava a **Benito Mussolini**, Il Duce.